

PRIKAZI, OSVRTI, PROMOCIJE + REVIEWS, PRESENTATIONS

Uz izdanje zbornika: *Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine od prahistorije do početka XX vijeka*, Izdanje Muzeja grada Zenice, Zenica 1999., str. 486.

3 Najnovija publikacija Muzeja grada Zenice predstavlja zbornik referata sa simpozijuma o rudarstvu i metalurgiji kroz prošlost Bosne i Hercegovine, održanog u Zenici novembra 1973. g. Posvećen je nedavno preminulom, Fikretu Ibrahimpašiću - Fići, najznačajnijem neimaru i djelatniku zeničkog muzeja. U zbornik su uvršteni kompletniji rezultati održanog simpozijuma: prateći pozdrav učesnicima, uvodno izlaganje, referati, te zaključna riječ sa skupa. Na kraju je pridodat pogovor izdavača i prikaz rada skupa prema zabilješkama F. Ibrahimpašića. Iako se tematika i hronologija saopćenja u zborniku nije najpreciznije razdvajala, među 28 referata, uočavaju se cjeline s izlaganjima geologa, historičara, arheologa, etnologa i historičara umjetnosti s temama iz rudarske i metalurške prošlosti od najstarijih do modernih vremena. Zbornik nije ostavio tragovè diskusije.

Svojim izlaganjem Mehmed Ramović je apostrofirao nalazišta ruda s pregledom rudarskih bazena, Nikola Gostiša je načinio pregled istraživanja metalurške tehnologije, a Kemal Kapetanović je predstavio rezultate ispitivanja metalurških uzoraka arheoloških nalaza. Prethistorijsko rudarstvo i metalurgiju pratio je Borivoj Čović, a Đuro Basler rudnike i metalurške pogone rimskog doba kroz prizmu rudarsko-metalurškog područja doline Japre. Rudarska tehnika ranog eneolita na centralnom Balkanu predmet je izlaganja Borislava Jovanovića. Antičko rudarstvo kroz epigrafske i numizmatičke izvore zaokružio je izlaganjem Ivo Bojanovski. Rudarstvu srednjovjekovne Bosne referate su posvetili Desanka Kovačević-Kojić, Ignacij Voje, Marko Vego, Branislav Đurđev, Pavo Anđelić i Fikret Ibrahimpašić, a za osmansko doba Adem Handžić, Skender Rizaj, Avdo Sućeska, Muhamed Hadžijahić, Ljubomir Bakić i Ahmed Aličić. Svoje izlaganje Vlajko Palavestra posvetio je ispitivanju vjerovanja u jamskog duha "Perkmana", Alija Bejtović metalu u historijskoj arhitekturi Bosne i Hercegovine a Živko Ilić starom načinu rasvjete i rudarskim lampama. Vladimir Dumbović načinio je historijsko-topografski prikaz Kreševa kroz metaluršku proizvodnju, Josip Kličić je obradio rudnik i željezaru Vareš

kroz prošlost, a Ahmet Fetibegović je pratio austrougarski projekat željezare u Prijedoru. Historijatu željezare Zenica pažnju su posvetili Kemal Hrelja i Fikret Ibrahimpašić, a Smail Tihic spomenicima tehnike, njihovom čuvanju i prezentaciji. Pored kraćeg sižea uz referate su dati i rezimeji, pretežno na njemačkom jeziku. Zbornik je kroz pristupe nekolicine autora snabdjeven pratećim ilustracijama, skicama i šemama. Njegova tehnička izvedba je primjerena.

Neuobičajena vremenska razdaljina između podnošenja referata, održanog simpozijuma, i pojave zbornika, u ravno 26 godina, povezana s objavljivanjem najvećim dijelom već poznatih i u nauci afirmiranih radova, predstavlja izdavački kuriozitet. Skup je okupio zavidan broj izlagača i gostiju, naročito historičara, kompetentni izraz struke, a veći broj referata zasnivao se na istraživanjima i predstavljenim rezultatima prevazilazio je razinu prigodnih saopštenja. Većina izlaganja, neka proširena i metodološki modificirana, prije pojave ovog zbornika bila je objavljena i po svojim dometima značajno je ušla u modernu historiografiju. Danas, dodatno, većina tadašnjih referenata više nije među živima. Dilema je ostala u pitanju zašto kvalitetna saopćenja jednog od značajnijih skupova u posljednje vrijeme nisu bila ranije štampana. Tu intrigantnu dimenziju zbornik je, ne donoseći pojašnjenja, tek svojom pojavom pretvorio, kontraverzno i suvremenom izdavaštvu primjereno, u poučnu činjenicu.

Famozni "Radovi VIII" pojavljivali su se u javnosti zadnjih tridesetak godina po fusnotama, naročito medievalista, i ostajali nedodirljivim onima koji su tragali za njima po registrima biblioteka. Kao da je 1978. godine bila povoljna atmosfera za njihovu pojavu. Entuzijazam Fikreta Ibrahimpašića i zeničkog muzeja za objavljivanje zbornika radova s ovoga skupa ipak nije imao dovoljno podrške.¹ Naglašen je utisak da nije bilo materijalnih sredstava za njegovu raniju realizaciju.

Kako se zbornik nije pojavljivao referenti su svoja izlaganja ponudili javnosti, objavljujući ih zasebno u stručnim publikacijama. Razlozi su bili očiti. Objavljeni referati, vezani za period srednjeg vijeka, D. Kovačević-Kojić, I. Vojea, P. Anđelića, B. Hrabaka i A. Handžića, najveći su doprinosi u proučavanju rudarstva u posljednje vrijeme. Među prvima svoj referat, objavio je A. Handžić, proširujući ga i ne napominjući da je bio izlagan na simpozijumu u Zenici.² Svoje izlaganje I. Voje je objavio kao "prezširjen referat", pojašnjavajući, "se mi je zdelo potrebno, da referat čimprej objavim". Voje nije propustio

¹ "Uskoro će iz štampe izći naša publikacija Radovi VIII - sa referatima sa simpozijuma Istorija rudarstva ...", Ibrahimpašić F., *Ljetopis jednog muzeja* (Uz 10-godišnjicu plodnog djelovanja), Odjek 30/13-14, Sarajevo 1977., 22.

² Handžić A., *Rudnici u Bosni u drugoj polovini XV. stoljeća*, POF 26 (1976), Sarajevo 1978., 7-42. Nešto kasnije će Handžić referate D. Kovačević-Kojić i B. Đurđeva, koji su podneseni na simpozijumu u Zenici, citirati pod "Radovi VIII, Zenica 1978", Handžić A., *Rudnici u Bosni od druge polovine XV do početka XVII vijeka*, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II, Posebna izdanja ANU BiH 79, Odjeljenje društvenih nauka 18, Sarajevo 1987., 5-38, 9, nap. 15.

prilikom da navede da "referat bi morao biti tiskan u publikaciji Muzeja grada Zenice u Radovi VII, vendar na vprašanje, kdaj namerava revija iziti" u Zenici nije bilo odgovora.³ U "Spisku naučnih radova Marka Vega", objavljenom 1980., zabilježeno je pod rednim brojem 257., da je njegov rad "Rudarstvo u Bosni i Hercegovini od VII do kraja XV stoljeća", "odštampan ovih dana u 'Radovi' VIII, izdanje Muzeja grada Zenice 1978. godine, na osnovu referata na Simpozijumu u Zenici u 1973. godini".⁴ U kapitalnom djelu o gradskim naseljima srednjovjekovne bosanske države D. Kovačević-Kojić je koristila svoj, kao i referate I. Vojea, B. Đurdeva i A. Handžića. Citirane strane su izostale, a svi su navedeni u očekivanim "Radovima VIII, 1978.g."⁵ Svoj referat, uz napomenu da je s navedenog simpozijuma i da je proširen, D. Kovačević-Kojić objavila je 1983.⁶ Kada je svoje izlaganje objavljivao 1983., P. Anđelić nije navodio da je ono bilo prezentirano u Zenici.⁷ Na svoje izlaganje B. Hrabak je stručni skrenuo pažnju 1976.⁸ Objavljujući ga nešto kasnije B. Hrabak je dao poširoko objašnjenje njegove zakašnjele pojave. Objavljeni rad dio je većeg teksta "Izvoz rudarskih proizvoda iz Bosne u prvo doba osmanlijske vlasti", koji je konačno redigiran i predat za štampu krajem 1973, poslije autorovog referata na naučnom skupu u Zenici novembra 1973., a s obzirom da "izdavač nije bio u stanju da pribavi sredstva za objavljivanje velike simpozijumske sveske, rad je 1976. povučen". Dodatno, navodi da je prilog koji objavljuje obogaćen novim arhivskim podacima.⁹ Baveći se temeljitije i duže vremena problemom rudarskog zakona za Novo Brdo, svoje izlaganje Branislav Đurđev je apostrofirao više puta.¹⁰ Rekapitulirajući svoj tematski angažman 1987.g. Đurđev je istakao da je njegovo izlaganje u Zenici 1973.g. predstavljalo prvenac

³ Voje I., *Bosenski svinec u kreditni trgovini srednjeveškoga Dubrovnika*, Zgodovinski časopis 32/1-2, Ljubljana 1978., 37-59.

⁴ Po svemu sudeći M. Vego je autor ovog, i inače potrebitim bibliografskim podacima nepreciznog spiska, Vego M., *Iz istorije Bosne i Hercegovine*, Svjetlost, Sarajevo 1980., 500. Uporedi, L. Fekeža, *Izbor iz bibliografije naučnih radova Marka Vega*, GZM (A) NS 40/41 (1985-1986), Sarajevo 1986., 5-6, 6.

⁵ Kovačević-Kojić D., *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Veselin Masleša, Sarajevo 1978.

⁶ Kovačević-Kojić D., *O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni*, GDI BiH 34, Sarajevo 1983., 113-122.

⁷ Anđelić P., *Marginalije o tragovima starog rudarstva i metalurgije u srednjoj Bosni*, GZM (A) NS 38, Sarajevo 1983., 145-152.

⁸ Hrabak tada za svoje izlaganje navodi da će biti objavljeno u: "Radovi Muzeja Zenice VI", ..., "Zenica 1974 (u štampi)", Hrabak B., *Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji i Mlečanima u Dalmaciji*, GDI BiH 21-27, Sarajevo 1976., 59-72, 59 nap. 2.

⁹ Hrabak B., *Gleta iz Bosne u XV i XVI veku*, Istorijski zbornik 5, Banja Luka 1985., 183-202. Vjerovatno je povlačenje referata i uslovalo da se on i ne pojavi u ovom današnjem zborniku.

¹⁰ Đurđev B., *Kada i kako su nastali despota Stefana zakoni za Novo Brdo*, GDI BiH 20 (1972-1973), Sarajevo 1974., 41-64, 62, nap. 43; Isti, *Turski prevod rudarskog zakona za Novo Brdo despota Stefana Lazarevića*, POF 25 (1975), Sarajevo 1977., 113-131, 116, nap. 15.

u pristupu pitanju kada je i kako nastao Zakonik Novog Brda despota Stefana Lazarevića, da je ono "pisano na brzinu", te da ga u svojoj rekapitulaciji, svojim daljim istraživanjima djelimično potvrđuje i djelimično revidira.¹¹ Đurđev 1987.g. iznosi i konstataciju da zbornik radova sa Simpozija "nije objavljen, iako se nalazio u štampi".¹²

Objavljenim izlaganjem M. Vega upotpunjena je slika poznatih referata medievalista u pristupu srednjovjekovnom rudarstvu i tehnologiji. U posljednje vrijeme izlaganja o rudarstvu ostavila su traga i u obnavljanju diskusije "o počecima rudarstva u srednjovjekovnoj Bosni", prezentiranoj u prepravljenom tekstu Ante Babića, "Srednjovjekovna bosanska država" u Enciklopediji Jugoslavije i njegovoj kritici.¹³ Danas bi se mogli pomaknuti od pretjeranih insistiranja na izričitim "počecima rudarstva" i "zlatnom dobu Kulina bana utemeljenog na rudarstvu" koja se uporno ponavljaju.¹⁴ Neospornom bi ostala konstatacija da se o kontinuitetu rudarskog i metalurškog razvoja mora govoriti, ali i da je rudarstvo temeljna grana privrede srednjovjekovne Bosne tek tokom XIV. i u prvoj polovini XV. stoljeća.¹⁵

Iako sa zakašnjenjem i uveliko poznati, rezultati simpozija o rudarstvu i metalurgiji u Bosni i Hercegovini kroz historiju iz 1973. i danas izazivaju interes. Sakupljeni na jednom mjestu olakšavaju pristup rudarsko-metalurškoj tematici i ukazuju na reafirmaciju istraživanja u nauci. Da se na vrijeme pojavio, zbornik bi, kao i Radovi III "Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura" (Zenica 1973) kada je u pitanju kulturna historija, danas bio i jedna od poznatijih i citiranih bibliografskih jedinki obzirom na privrednu historiju srednjovjekovne Bosne. Mogu li, dakle, moderno izdavaštvo i suvremena historiografija izvući pouku iz negativnog odnosa prema naporima organizatora i izlagača sa simpozijuma o rudarstvu i metalurgiji i posegnuti za neobjavljenim i javnosti i struci nepoznatim rukopisima, primjera radi, akademika Marka Šunjića, *Narodi i države u ranom srednjem vijeku. Materijalna sredstava...*

Esad Kurtović

¹¹ Đurđev B., *Kada i kako su nastali despota Stefana zakoni za Novo Brdo*, Djela ANU BiH 65, Odjeljenje društvenih nauka 37, Sarajevo 1987., 9.

¹² Isto, 44, nap. 15.

¹³ *Enciklopedije Jugoslavije* II, 2. izdanje, JLZ, Zagreb 1982; *Separat Bosna i Hercegovina*, JLZ, Zagreb 1983; Kovačević-Kojić D., *Primjedbe na tekst "Srednjovjekovna bosanska država", "Istoriografski tekstovi u separatu "Bosna i Hercegovina" - II izdanje Enciklopedije Jugoslavije"*, Prilozi XXI/22, Sarajevo 1986., 261-262.

¹⁴ Kovačević-Kojić D., *Kulinova povelja i bosansko-dubrovački odnosi, "Osamsto godina Povelje bana Kulina 1189-1989"*, Posebna izdanja ANU BiH 90, Ocjeljenje društvenih nauka 23, Sarajevo 1989., 37-44; Malcolm N., *Povijest Bosne - Kratki pregled*, Erasmus Gilda - Novi liber - Dani, Zagreb 1995., 20; Imamović M., *Historija Bošnjaka, Preporod*, Sarajevo 1997., 32.

¹⁵ Uporedi, Šunjić M., *Mjere, novac, zarade i cijene na dalmatinsko-bosanskom području (XIV. i XV. st.)* - II. dio, Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost V, Sarajevo (1997), 37-64, 42.